

Bergsveinn Birgisson (Island)

Narozen 1971 v Reykjavíku, vystudoval staroseverskou filologii na Islandské univerzitě, odborník na folklór, lidovou slovesnost a lyrickou poezii. Píše beletrii, pohádky, historickou literaturu faktu. Česky vyšla jeho kniha *Hledání Černého vikinga* (2019), v níž kráčí po stopách vlastního předka, který před jedenácti stoletími patřil k předním kolonizátorům Islandu. V roce 2012 byl nominován na Cenu Severské rady za román *Svar við bréfi Helgu* (Odpověď na dopis od Helgy), v němž se stárnoucí chovatel ovcí po letech odhodlá k odpovědi své bývalé milence, s níž měl kdysi začít nový život ve městě. Ve svém díle spojuje současné s dávno minulým, pojednává střet starých a nových mytologií, popisuje útěky před civilizací i návraty domů.

úryvek z románu *Odpověď na dopis od Helgy* přeložila Martina Kašparová

— 1 —

*Kolkustaðir, den památky umučení
svatého Jana Křtitele, 1997*

Drahá Helgo.

Někteří lidé zemřou vlivem vnějších okolností. Jiní zemřou proto, že v sobě už odnepaměti nosí smrt, která se jim šíří žilami po těle. Zemřou všichni. Každý po svém. Někteří se zhroutí k zemi uprostřed věty. Jiní odejdou pokojně ve snu. Skončí pak jejich sen, jako když se na plátno přestane promítat film? Nebo sen jen změní podobu a získá nové světlo a nové barvy?

A postřehne to nějak ten, kdo sní?

Má drahá Unnur zemřela. Zemřela jedné noci ve snu, když jí nikdo nebyl nablízku. Čest její památce.

Já sám se držím obstojně, pokud nepočítám ztuhlá ramena a kolena. Stáří si vybírá svou daň. Čas od času samozřejmě nastanou chvíle, kdy si člověk při pohledu na své bačkory pomyslí, že jednou přijde den, kdy budou bačkory ležet na svém místě, jenže si je nebude mít kdo obout. Ale jen ať si přijde, až uzná za vhodné, jak to stojí v jedné slavné duchovní písni. Mně v hrudi vždycky klokotalo dost života. A směl jsem ho zakusit plnými doušky – život. Je to tak, má milá Helgo.

Ach, stal se ze mě starý muž bez zábran, jak se dá ze všeho nejlépe poznat z toho, že jsem začal otevírat staré rány. Ale každý z nás má dveře. A každý jimi chce pustit na svobodu svého vnitřního člověka. A moje dveře jsou staré dveře ovčína po mém zesnulém otci, štěrbinami v nich pronikají dovnitř sluneční paprsky, dlouhé a tenké mezi prořídlymi prkny. Pokud je někde život, jistě bude v těch štěrbinách. Moje dveře jsou tak křivé, prořídle a omšelé, že už nedokážou dál oddělovat to, co je uvnitř, od toho venku. Nepatří právě to k dobrým vlastnostem toho tesaře – že není dokonalý? Že jsou v jeho díle skuliny a štěrbin, které propouštějí sluneční světlo a život?

Brzy se vydám na onu velkou pouť, která je souzena všem smrtelníkům, má milá Helgo.

A než lidé takovou cestu podniknou, zpravidla se pokoušejí ulevit si od všeho, co je tíží. Teď už je samozřejmě pozdě bycha honit a psát ti tenhle dopis, když jsou všichni více či méně mrtví, anebo senilní, ale rozhodl jsem se, že ho sesmolím i tak. Pokud se ti moje klikyháky nezamlouvají, klidně je zahod'. Myslím to dobře. Vždycky jsem ti přál jen to nejlepší, to přece víš, má milá Helgo.

Hallgrímur zemřel na konci zimy. Kvůli rakovině už poslední rok nedokázal ani polknout a nemohli do něj nic dostat; přitom to býval chlap jako hora. V nemocnici jim začal chřádnout pod rukama, a když jsem se za ním v únoru zastavil, byl jen kost a kůže. Byl na něj žalostný pohled. Čest jeho památce.

A čest všemu, co se pokouší nebo pokoušelo existovat.

Můj synovec Marteinn mě vyzvedl v domově důchodců a léto smím strávit v pokoji, odkud se mi nabízí výhled na statek, kde jsi dřív žila s Hallgrímurem. Dovolím myšlenkám toulat se po okolních stráních, provoněných slunečními paprsky dávných časů. Nic víc totiž člověk v současné době nezmůže.

Unnur ležela na smrtelné posteli pět let, z nichž si čtyři a půl přála umřít. Z toho období jsem vyšel v mnoha ohledech špatně. Stejně tak nechápu, co to do ní vjelo. Všechno to dobré v její povaze jako by postupně nahradily výtky maličností. Pokud jsem při péči o ni náhodou rozlil ovocnou šťávu nebo strčil do vázy, vyslechl jsem si, že jsem byl vždycky „příšerné nemehlo“ a „neschopný jakýchkoli domácích prací“. Mluvila z ní snad otrlost, kterou jsem tušil v jejím nitru a která se až teď na konci prodrala na povrch?

Přestala vstávat z postele a odmítala jíst, třebaže byla už tak vyhublá, a na lůžku se trápila neviditelným zármutkem. Její dřívější smysly, tak důvěrně známé, upadaly. Ano, smysly ji opustily. Začala být podlá a trousila kolem sebe břítké poznámky, ať už se jí dostávalo sebelepší péče. Byla vyhořelá, a navíc vážně nemocná. A nemocného nelze soudit podle stejných měřítek jako zdravého. Sledoval jsem, jak modř jejích očí temní a černá jako nebe nad horami. Připadalo mi, že s ohledem na její stav bych měl zůstat u ní a dělat jí společnost. Podle všeho byla nespokojená s tím, v jaké pozici se ocitla, s tím, že ji vůbec přivedli na tento svět, a s tím, jak prožila svůj život. I přes veškeré mé snahy mě nazývala bezpáteřním zloduchem, který ji po celý náš společný život jen klamal. Nikdy jsem ji nemiloval, prohlásila. Ledově chladně. Potom odvrátila pohled.

Projevoval jsem jí náklonnost, jak nejlépe jsem dovedl. Kupoval jsem jí noviny a bonboniéry. Vytáhl jsem fotografie nás dvou při senoseči na Grundiru, záběry našeho starého statku, dřevěných ráhen na sušení ryb, prohýbajících se pod tíhou hranáčů a polosušných tresek, snímky, na nichž na ostrůvcích sbíráme kajčí peří a mláďata papuchalků, obrázek mě, jak stahuju z kůže mladého tuleně nebo opravuju v boudě pramici, Unnur na našem traktoru s bednou plnou mléka vzadu, a další fotografie všech těch sluncem prozářených okamžiků, které se mi během života podařilo zachytit starým polaroidem. Na jednom snímku ses mihla i ty. Vznikl ještě předtím, než se narodila Hulda; zrovna jsme společně kosili louku. Ukázala na tebe. Řekla:

„Tuhle sis měl vzít. Ne vykleštěné jehně, jako jsem já. Vždycky jsi chtěl ji, ne mě.“

Odstrčila album od sebe. Prázdný pohled upírala na pelest postele. Vzedmula se ve mě

vlna sounáležitosti. Cítil jsem, že tu bezmocnou chudinku, tu umírající lidskou bytost, která na světě nemá v podstatě nikoho, miluju. Cítil jsem, že jsem udělal správně, když jsem s ní celé ty roky živořil na našem statku. Kdo jiný by se o ni postaral? Slzy jí stékaly po tváři jako drobné vlnky smutku. Za okny domova nastal večer a provoz na silnicích začínal slábnout. Do pokoje proniklo světlo pouliční lampy a ozářilo obličej zmáčený slzami.

Potom zemřela. Uprostřed noci. Ve snu.

— 2 —

V Unnur znovu ožil starý duch, jehož jsem považoval za dávno zapomenutého. Ten přízrak vyvolali kdysi místní, z čiré bezcitnosti. Neprobudila se v ní náhodou Hallgerður a s ní onen zatracený islandský zlovyk, kdy se člověk nedokáže za žádnou cenu odpoutat od minulosti nebo cokoli odpustit? V domově se ze mě stal „cizoložník“, „podrazák“ a „naprostý falešník“, a Unnur se pustila do podrobného líčení chlípné rozkoše, kterou jsi mi údajně poskytovala při každoročním shánění ovcí z pastvin. Její slova mě mírně řečeno zahanbovala, a pouze ryzímu milosrdenství vděčím za to, že jen nepočtené publikum slyšelo její výkřiky o tom, jak jsem si tě bral zezadu, lačně přitom osahával tvé těžké poprsí a přirážel, až ti půlky zadku pleskaly o sebe. „Tvé těžké poprsí,“ přesně tak to říkala. Její náhlé výpady pak končily vzlykáním, při němž sama sobě kladla za vinu, že je vykleštěné a odstavené jehňátko. A i když mě označovala za budižkničemu, který nedovede zajistit finance ani hospodářství – ty víš, Helgo, že jsem nikdy nezahálel, krom toho týdne, kdy jsem ležel se zápalem plic –, nezraňovalo mě to tolik jako její obviňování, jímž pouze jitrila rány způsobené dávnými venkovskými povídkami.

Co to bylo za událost, která je spustila, třebaže k ní nikdy nedošlo, a přesto po sobě zanechala stejně nepříznivé důsledky – ba ne, mnohem horší! –, než kdyby se skutečně odehrála? A lze vůbec odlišit to, co se událo ve skutečnosti, od toho, co tvrdí klevetivá lůza, povalující se doma v kuchyni, vyburcovaná chlemtáním kávy, narážkami a pomlouváním ostatních? Co se onehdy na svatého Lamberta roku 39 nestalo, třebaže se to stalo v hlavách klevetníků?

Že by se to odehrálo ve chvíli, kdy ostatní sešli do údolí Hörgsdalur a zmizeli za kopcem? Tehdy jsem údajně slezl ze skalní římsy do travnaté prolákliny u Steinhúsbakkar, kde už jsi na mě čekala. A pak jsme prý spolu kráčeli a rozmlouvali o tom, jak mají ovce sehnané z hor toho roku nádhernou vlnu a jehňata čisté linie, bělostná břívka a jak jsou buclatá. A že se já coby správce zimních zásob pro okres Hörgá nemusím strachovat, že by místní mučili své ovce hladem, jelikož se senoseč nebývale vydařila. Potom jsem si připomněl značku tvých ovcí – špička ucha jako střecha domu se zářezem uprostřed, dole výkroj souměrně po obou stranách – a ty ses zeptala, jakou používám já: na levém uchu jenom půlka špičky, na pravém zářez a výkroj po jedné straně. Přesně tak. Potom jsme prohodili několik slov o Bassim, plemenném beranovi, kterého jsme si vypůjčili na východě ve Fljótu; jak širokou má hrud' a osvalený hřbet. A po těch slovech o Bassim se nám krev v žilách rozbouřila sladkou nepřičetností a já jsem ti z tváře odhrnul pramínek vlasů a přirovnal ho ke sněhu unášenému větrem ze svahů hor, ale

ty ses jen zasmála a řekla: „Ale no tak, Bjarni!“

Potom jsem tě údajně políbil, následovalo zmatečné šátrání, povolil jsem si pásek u kalhot a ty sis vyhrnula pletený svetr a obnažila ňadra a krátce nato už jsem o tebe narážel sněhobílými stehny, zatímco nedaleko zpívaly kolihy a okolní vzduch prosytila těžká vůně vřesovce, a potom jsme my dva – ubozí tvorové v oné proláclině – na několik okamžiků splynuli v jedno s dohasínající pozemskou vášní a bělavé semeno se rosolovitě táhlo po vnitřní straně tvého stehna až na stébla uschlé trávy, jediného svědka náhlého ohně, jež nás zachvátil.

K tomu všemu prý došlo.

Existuje snad něco samozřejmějšího, co by se bývalo mohlo stát? Nezařídila to snad příroda tak, aby mohlo docházet k podobným náhodám?

A lidé by ve svých kuchyních dál dělali narážky, jak už to mají ve zvyku. To by ovšem nijak nevadilo, protože bych se s pokorou obrátil na svou drahou Unnur a poníženečně ji poprosil, aby mi ten přehmat odpustila. To by se jí nepochybně zamlouvalo víc, než kdybych své odporné chování obhajoval, což by proti mně jistě pošťvalo všechny, kteří mi chtěli šlápnout na kuří oko, jakmile se ta pomluva rozšířila. Unnur bych se to navíc snažil nějak vynahrudit, byl bych k ní vlídnější a uvědomil bych si, že v pozemském životě nejde o to, abychom sebou mrskali na břiše druhých, ale o náklonnost a péči o naše nejbližší. My dva jsme se pomilovali a zbavili chtíče, čímž jsme to smetli ze stolu, a já jsem se mohl jít věnovat jiným věcem, přemýšlet o nich a toužit po něčem jiném.

Ve skutečnosti se však nic z toho nestalo. Nebyli jsme spolu v údolí, jak se domnívali roznašeči těch klevet – sama dobře víš, že jsme se z hor, kde jsme hledali ovce, jen náhodou vraceli úplně poslední a potkali se v soutěsce nad ohradou. Proto jsme po stráni scházeli společně. To však bohatě stačilo, aby se ona příhoda odehrála v myslích lidí, doprovázena patřičným povzdechem a blaženým zasténáním. Kdo dokáže čelit někomu, koho posednou takové představy? A tak se historky o tom, jak jsme ty a já podleli chtíči, šířily jako požár a nakonec doputovaly až do mého vlastního domu. Tehdy na jaře jsem se vrátil zvenku, kde dul ostrý severák, mnul jsem si ruce a posteskl si, že jsem snad nikdy nezažil tak strašlivou zimu. Vešel jsem do kuchyně, kde se Unnur skláněla nad hrnci.

„Proč si nejdeš zašukat, aby ses zahřál – ta naproti už na tebe určitě čeká s roztaženými nohama!“ Její slovní útok mě zprvu naprosto ochromil. Pak jsem se dopálil. Vlepil jsem Unnur políček a sykl na ni, ať si kouká dávat pozor na jazyk. Zrudla. Nato se dala do usedavého pláče, vzlykala, že je jen vykleštěná ubožačka a že nechápe, proč s ní vlastně ještě zůstávám. Že by bylo nejrozumnější, abych se jí zbavil. Že miluju tebe, ne ji.

Řekl jsem ne.

Prohlásila, že by bylo nejlepší, abych se s ní rozvedl a vzal si místo ní tebe. Že prý si všimla, jak se na tebe dívám, a že tak jsem se na ni nikdy nepodíval. Že toužím po tobě. Potom vyběhla z místnosti a nacpala se do skříně. Řekl jsem: „Ne. To se nikdy nestane!“

Ze skříně se ozýval její křik a dlouho potlačovaný pláč, který jako by se však současně pokoušela zadržet, což mě drásalo o to víc. Seděl jsem na naší manželské posteli, jako by do mě uhodil blesk. Pohled jsem upíral do země. Zničehonic jsem se pustil do úvah, zda bych prkna na podlaze neměl zkusit přelestit. Ta zatracena prkna se začínala olupovat a prskat,

takže si na nich člověk mohl jednoduše vrazit třísku do chodidla.

Od chvíle, kdy se krajem začaly proslýchat ty lži, mi bylo těžko u srdce, nebo jak bych to lépe popsal: ty pomluvy jako by mi kolem srdce vytvořily obrovskou vzduchovou bublinu. Každodenní činnosti mi nepřinášely sebemenší potěšení, byl jsem mrzutý a netrpělivý a nevěděl jsem, kam směřovat to, co se vzdouvalo v mém nitru. Zdálo se mi, že si mě lidé podezíravě prohlížejí. „Mizera jeden záletnická,“ četl jsem v letmých pohledech vesničanů, když jsem se vypravil do družstevní prodejny nebo do kostela. Unnur se mi vzdalovala – možná proto, že jsem začal být popudlivý a vytáčelo mě její neustálé vzlykání.

V mém nitru se probudil jakýsi brouk, který prahl po tom, aby mohl své trávící šťávy vyloučit na onu přeslaskou událost, o níž všichni mluvili, ale mně jí nikdy nebylo dopřáno prožít, ačkoli byla spojována s mou osobou. Začal jsem po tobě toužit, má milá Helgo. Už jen to, jak tě Bůh stvořil; není divu, že tu historku poslali do oběhu. Odhalili v ní své vlastní sny.

Kdykoli jsem se zastavil na statku u tebe a Hallgrímura, abych vám půjčil prášky na odčervení nebo proti průjmu, případně cokoli jiného, co mohl zařídit váš přítel, soused či správce zimních zásob, a Hallgrímur byl zrovna ve Východních fjordech, aby tam „zajížděl víc než mladé kobylky“, jak jsi to nazvala, a tebe nechal doma samotnou se dvěma dětmi, byly moje myšlenky velmi prosté. Jenom Bůh ví, jaký omezenec se ze mě stal poté, co všude začaly kolovat řeči o oné příhodě, jež se nikdy nestala, a jak mě užíralo, že mě odsoudili, aniž bych směl ochutnat očišťující sladkost toho zločinu.